

При разбросе мнений по ряду вопросов эксперты-либералы в парадигмальном плане тяготеют к теоретической школе политического идеализма, что проявляется в акцентировании ценностей демократии, свободы, прав человека и морали.

Библиографические ссылки:

1. Арбатов А.Г. Уравнение безопасности / А. Арбатов. – М.: РОДП «Яблоко», 2010. – 296 с.
2. Арбатов А.Г. Военно-политические аспекты отношений США с Россией / А. Арбатов // Международные процессы. Т.7. №1 (19). Январь-апрель 2009. С.28-34.
3. Грэм Т. Россия: упадок и неопределённые перспективы возрождения / Т.Грэм. – М.: РОС-СПЭН, 2007. – 143 с.
4. Капчан Ч. Последний рубеж для НАТО, или Почему Россия должна вступить в Североатлантический альянс / Ч. Капчан // Россия в глобальной политике. – №2. Март-апрель 2011. – С.21-34.
5. Караганов С.А. К Союзу Европы. Аналитический доклад российской группы международного дискуссионного клуба «Валдай» / С.А. Караганов, Т.В. Бордачёв, Ф.А. Лукьянов и др. (31 августа – 7 сентября 2010). М.: РИАНОВОСТИ, 2010. 32 с.
6. Козловский Б.П. От активности к эффективности. Когда внешняя политика избавится от советского наследия / Б.П. Козловский, А.В. Лукин // Россия в глобальной политике. – №3. Май-Июнь 2012. – С. 62-75.
7. Легвольд Р. Переосмысление американской политики в отношении России / Р. Легвольд // Россия в глобальной политике. – №4. – Июль – Август 2009. – С.18-33.
8. Отношения Россия – США после «перезагрузки»: на пути к новой повестке дня. Взгляд из России. Доклад российских участников Рабочей группы по будущему российско-американских отношений / Под ред. С. А. Караганова. М., РИАНОВОСТИ, 2011. – 48 с.
9. Петровский В.Е. Россия и мир: избавляясь от имперской ностальгии / В.Е. Петровский. – Lap Lambert Academic Publishing. – 244 с.
10. Россия и Запад. Внешняя политика Кремля глазами либералов. / Под ред. И. М. Клямкина. М.: Фонд «Либеральная миссия». – 2009. – 88 с.
11. Саймс Д. Теряя Россию: плата за возобновление конфронтации / Д. Саймс // Россия в глобальной политике. – №6. Ноябрь-декабрь. 2007. – С.21-36.
12. Сирота Н.М. Мировой порядок / Н.М. Сирота. – СПб.: ИВЭСЭП, Знание. – 2008. – 158 с.
13. Тренин Д.В. Внешнеполитические перспективы России / Д.В. Тренин // Pro et Contra. – 2011. – Т.15. – №1-2. Январь – апрель. – С.101-116.
14. Шевцова Л.Ф. Одинокая держава: почему Россия не стала Западом и почему России трудно с Западом / Л.Ф. Шевцова. – М.: РОССПЭН, 2010. – 272 с.
15. Шейнис В.Л. Национальная безопасность России. Испытание на прочность (Часть 2) / В.Л. Шейнис // ПОЛИС. – 2010. – №1. – С.34-52.

УДК 327.8(73):623.454.8

Ю. О. Седляр

ПОЛІТИКА САНКЦІЙ США З ЯДЕРНОГО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА І ТЕНДЕНЦІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано головні документи, що регламентують політику санкцій США з ядерного нерозповсюдження, зокрема «Акт про ядерне нерозповсюдження» 1978 р. й «Акт про попередження ядерного розповсюдження» 1994 р. У результаті дослідження встановлюється, що інституціоналізація американської санкційної політики з нерозповсюдження припадає на 1970-ті рр., адже в цей час формуються політичний і фінансовий механізми з реалізації санкцій. Окрема увага приділяється висвітленню специфіки становлення та імплементації адресних санкцій з нерозповсюдження у зовнішній політиці США.

Ключові слова: політика санкцій, адресні санкції з нерозповсюдження, зовнішня політика США, ядерне нерозповсюдження, держава-проліферант.

Проанализированы основные документы, которые регламентируют политику санкций США по ядерному нераспространению, в частности «Акт о ядерном нераспространении» 1978 г. и «Акт о предотвращении ядерного распространения» 1994 г. В результате исследования устанавливается, что институционализация американской политики санкций по нераспространению происходит в 1970-х гг., поскольку в это время формируются

политический и финансовый механизмы по реализации санкций. Отдельное внимание уделяется освещению специфики становления и осуществления адресных санкций по нераспространению во внешней политике США.

Ключевые слова: политика санкций, адресные санкции по нераспространению, внешняя политика США, ядерное нераспространение, государство-пролиферант.

Main documents, concerning US non-proliferation sanctions policy, as “Nuclear Non-Proliferation Act of 1978”, “Nuclear Proliferation Prevention Act of 1994” are deeply analyzed. Investigation responds, that US sanctions policy for non-proliferation was established in the 1970-s years, that was connected with political and financial sanctions’ mechanism foundation. It is also tackling specific features of US targeted sanctions policy for non-proliferation, tools of it’s realization in US foreign policy.

Keywords: sanctions policy, targeted non-proliferation sanctions, US foreign policy, nuclear non-proliferation, proliferators.

Проблема нерозповсюдження ядерної зброї займає центральне місце у системі глобальних проблем сучасності, оскільки її невирішеність загрожує миру і безпеці і може призвести до самознищення людської цивілізації. Вона посідає важливе місце у системі пріоритетів найбільш впливових держав світу, особливе місце серед яких займають США. У свою чергу, дипломатія Сполучених Штатів, держави-гаранта Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, має у своєму арсеналі як заохочувальні, так і обмежувальні механізми (санкції) задля недопущення розповсюдження ядерної зброї. Попри те, що ядерна політика США ставала предметом дослідження численних публікацій, серед них ґрунтовністю теоретичного осмислення питання і широтою емпіричної бази вирізняються праці О. Бодрука, С. Галаки, В. Горбуліна, А. Дашкевича, Є. Камінського, В. Манжолі, Г. Перепелиці, В. Чумака. З іншого боку, динаміка розвитку сучасної системи міжнародних відносин, з якою корелює й проблема нерозповсюдження, вимагає комплексного аналізу політики міжнародних санкцій США як інструменту протидії ядерному розповсюдженню, вивченню специфіки його становлення, що і визначає науковий інтерес автора до проблеми.

Зародження концепції застосування санкцій з нерозповсюдження в американській дипломатії пов’язують із прийняттям «Акта про атомну енергію» 1946 р., відомого широкому загалу під назвою «Акта Макмагона», яким передбачалось використання окремих рестриктивних міжнародних дій з метою недопущення поширення ядерних технологій, її інституціоналізація ж припадає на 1970-ті рр., коли США вперше вдалися до даного інструменту зовнішньої політики проти Індії за її «мирний ядерний вибух», здійснений у 1974 р., що і спровокувало подальше вдосконалення нормативно-правової бази США з обмеження можливостей передачі ядерних технологій у світі [23, с.1].

Не зважаючи на те, що у Сполучених Штатах в 1970-х рр. було розроблено низку документів, що регламентували санкційну політику з попередження поширення зброї масового знищення, поміж них базовими були «Акт про контроль над експортом озброєнь» (1976 р.) [3] й «Акт про ядерне нерозповсюдження» (1978 р.) [18].

Відповідно до вказаних нормативних документів санкції у контексті американської політики ядерного нерозповсюдження вирішують чотири ключові завдання: справляють враження дії «.. аби заспокоїти громадськість й групи інтересів в США, котрі наполягають, щоб уряд «зробив щось» по відношенню до іноземних держав-порушниць [10]; стримування проліферанта від ядерного поширення; недопущення технологічного удосконалення ядерного пристрою проліферанта через обмеження його економічного потенціалу; примус – направлений на згортання ядерної програми держави-проліферанта [23, с.3]. За словами сенатора Дж. Гленна, що часто цитуються у фахових публікаціях з проблем ядерного нерозповсюдження, головна мета таких санкцій «позбавлення вигоди від поширення» [22]. Зупинимось детальніше на окремих положеннях вказаних документів.

«Акт про контроль над експортом озброєнь» (1976 р.) необхідно згадати, адже ним визначаються первинні засади застосування санкційного механізму США у контексті досягнення зовнішньополітичних цілей, регламентуються повноваження президента і Конгресу. Він є важливим й з огляду на те, що окреслює загальну схему і принципи діяльності державних структур Сполучених Штатів в умовах реалізації політики санкцій, визначає процедуру ліцензування чутливих технологій, товарів подвійного використання [3].

«Акт про ядерне нерозповсюдження» (від 10 березня 1978 р.) [14], за словами Дж. Картера, «дозволив нам [США – Авт.] зробити великий крок на шляху до втілення обов’язку США, який вони поділяють з іншими націями – зупинити розповсюдження ядерних технологій, зберігаючи

при цьому право на їх мирне використання... Даним документом, що набирає чинність, ми встановлюємо чіткі критерії і засади ядерного співробітництва, так само як і застосування санкцій проти тих, хто не дотримується гарантій» [12]. «Я підписую акт через його надзвичайну важливість для нашої політики ядерного нерозповсюдження», – підсумував президент США [12].

«Акт про ядерне нерозповсюдження» 1978 р. складається з шести частин: I – «Дії Сполучених Штатів для забезпечення надійних поставок ядерного палива»; II – «Пропозиції США для зміцнення міжнародної системи гарантій»; III – «Організація і критерії експорту»; IV – «Переговори про подальший контроль над експортом»; V – «Допомога Сполучених Штатів державам, що розвиваються»; VI – «Звітність про виконання» [14].

§ 2 перехідних положень документу «Обґрунтування політики» окреслює зовнішньополітичні мотиви застосування санкцій. У ньому, зокрема, читаємо: «... розповсюдження ядерних вибухових пристроїв чи їх безпосереднє виробництво або застосування інших способів їх набуття становить серйозну загрозу для безпекових інтересів Сполучених Штатів і подальшого міжнародного руху у напрямку міжнародного миру і розвитку. Останні події визначають актуальність цієї загрози і термінову потребу посилення ефективності міжнародних гарантій і контролю за використанням атомної енергії у мирних цілях для попередження ядерного розповсюдження» [14]. Для досягнення цієї мети п. (а) § 2 вказує, що дипломатія Сполучених Штатів «активно просуватиме через міжнародні механізми ініціативи для гарантування безпечних поставок палива і встановлення більш ефективного міжнародного контролю за передачею або використанням ядерних матеріалів і обладнання; використанням ядерних технологій у мирних цілях з метою попередження ядерного розповсюдження, у тому числі через запровадження спільних міжнародних санкцій» [14].

§ 307 (§ 129) «Акту про ядерне нерозповсюдження» 1978 р. (внесений на підставі акту 1954 р.) є центральним елементом документу, адже він безпосередньо характеризує обставини, в яких Сполучені Штати реалізують санкційну політику з ядерного нерозповсюдження. До них належать, зокрема: «1) проведення ядерного випробування державою, що не володіє ядерною зброєю; 2) [держава] призупиняє дотримуватися системи гарантій МАГАТЕ; 3) [держава] грубо порушує укладені МАГАТЕ угоди про гарантії; 4) держава, що не володіє ядерною зброєю, виявляє інтерес до джерела або спеціального ядерного матеріалу і має пряме відношення до виробництва чи набуття ядерного вибухового пристрою; 5) [будь-яка країна] допомагає, сприяє державі, що не володіє ядерною зброєю, ... набути або виробити ядерний вибуховий пристрій» [14].

Примітно, що у 1970-х рр. закладається й фінансовий фундамент для реалізації політики санкцій США з нерозповсюдження [23]. Тут відразу виникає питання, з яких джерел американський уряд міг фінансувати реалізацію такого інструменту зовнішньої політики? Адже світова енергетична криза, що прокотилася світом у 1973 р. змусила США, за найнижчими оцінками, збільшити свої витрати на нафтопродукти на 37 млрд. дол. США [17, с. 223].

Ситуацію пояснюють Б. Стайл і Р. Літан у своєму дослідженні «Фінансова могутність. Роль фінансових ринків в американській зовнішній політиці», виконаному спільно Єльським та Брукінгським університетами під егідою Ради з міжнародних відносин [24]. Справа у тім, що у 1973 р. арабські члени ОПЕК, обурені підтримкою США Ізраїлю у війні «Судного дня», різко скоротили квоти видобутку нафти, у результаті чого світові ціни на «чорне золото» стрімко зросли з 3 до 12 дол. США за барель. Останнє принесло державам ОПЕК надприбутки від продажу нафти. Так, між 1972 і 1974 рр. щорічні прибутки держав ОПЕК збільшились з 14 млрд. дол. США до 70 млрд. дол. США. До 1977 р. прибутки ОПЕК досягли вже 128 млрд. дол. США [6, с. 7,32]. Після ісламської революції в Ірані ціни на нафту сягнули вже 40 дол. США за барель [24, с. 14], що ще більше збільшило прибутки держав ОПЕК, якими вони не могли скористатися самостійно, побоюючись поглиблення світової фінансово-економічної кризи.

Тому в 1981 р. всі ці гроші було переведено у фонди розвинених країн, лівова частка нафтодоларів була розміщена у довгострокових облігаціях державного казначейства США в обмін на гарантії з боку американської влади про нерозголошення таємниці вкладів. Дане капіталовкладення, принаймні, виглядає іронічно, якщо взяти до уваги, що саме Сполучені Штати були мішенню нафтової політики країн ОПЕК.

У той самий час, США, чия економіка перебувала у рецесії, не могли стимулювати ділову активність всередині держави системою кредитування, адже бізнес не міг дозволити собі взяти кредити. Непродумані фінансові вливання загрожували б країні новими негативними тенденціями в економіці, такими як інфляція.

Як ж уряд Сполучених Штатів розпорядився таким масивом грошей? Відповідь очевидна – на розширення зовнішньополітичного впливу, насамперед, у державах, що розвиваються, які

потребували кредитів, фінансової й гуманітарної допомоги [24, с.13].

Адміністрація Дж. Форда усіляко сприяла відкриттю таких кредитних ліній в латиноамериканському регіоні, в Азії, на Близькому Сході [24, с. 13-14]. В. Сейдман, радник президента Дж. Форда з питань економічної політики, апелював до американських банківських установ із такими словами: «Вся адміністрація Форда, включаючи мене, дає знати великим банкам, що вважає процес перенаправлення нафтодоларів до менш розвинених країн вигідною і патріотичною справою» [21, с.38].

Зрештою, вже в 1982 р. Сполучені Штати надали допомоги і кредитів країнам, що розвиваються на суму 83 млрд. дол. США, держави латиноамериканського регіону окремо отримали 51 млрд. дол. США [24, с.14]. Авторитетне видання «Wall Street Journal», зі своєї сторони, називає суму набагато більшу. За його джерелами, до 1982 р. Сполучені Штати надали державам, що розвиваються кредитів і фінансової допомоги в обсязі 500 млрд. дол. США [24, с.14]. Незважаючи на те, що такі розміщення фінансів викликали серйозні занепокоєння у тодішнього голови Федеральної резервної системи США П. Фолькера, який наполягав на перерозподілі цих боргів між державами, що розвиваються [8, с.7], американські політичні кола продовжували сприяти таким позикам, наголошуючи, що «держави не банкрутують» [24, с.14], тим самим посилюючи зовнішню залежність країн, що розвиваються, від економічної і дипломатичної підтримки США.

Зовнішньополітичні дивіденди «стратегії запозичень» не змусили себе довго очікувати, вже в середині 1980-х рр. стало зрозуміло, що переважна більшість держав, що розвиваються (за винятком Індії і Китаю), були не здатні розрахуватись із зовнішніми боргами [24, с.15]. В таких обставинах уряд Сполучених Штатів наказує банківським установам припинити виділення позик і, навпаки, перейти до лінії обмеження надання кредитів державам, що розвиваються. Одночасно в 1989 р. державне казначейство США спільно з державним департаментом затверджують програму «реструктуризації боргів держав, що розвиваються» (програма Н. Брейді) в обмін на задоволення боржниками національних інтересів Сполучених Штатів [24, с.14-15].

Упродовж 1970-х – 1980-х рр. формується і контрольний фінансовий механізм за реалізацією санкційної політики США у галузі нерозповсюдження ядерної зброї. Його параметри встановлюються у низці документів, які регулюють переміщення фінансових потоків через державний кордон США. Серед них варто окремо згадати «Акт про таємницю вкладів» 1970 р., який зобов'язав американські банківські установи подавати державному казначейству доповіді про переміщення капіталів закордон [24, с.33]. Документ мав забезпечити використання іноземних фінансових ресурсів для підризу національної безпеки США через здійснення покупок заборонених матеріалів і технологій.

У 1990-х рр., із суттєвим збільшенням епізодів застосування санкцій американською дипломатією, в Сполучених Штатах загострилася внутрішньополітична боротьба між законодавчою і виконавчою гілками влади за вплив на механізм розробки й імплементації даного інструменту захисту національних інтересів.

Конгрес США формалізував процедуру застосування санкцій з нерозповсюдження і зобов'язав президента виступати із щорічним звітом про зовнішньополітичну практику в даному напрямку [18]. Тут слід вказати на те, що використання санкцій проти держав-проліферантів ставало точкою зіткнення політичних інтересів Конгресу і президента, адже Конгрес намагався «зв'язати руки» президенту, обмеживши його повноваження у сфері накладання санкцій, не замислюючись при цьому про наслідки впливу такого підходу на зовнішню політику держави [23, с.4].

Разом із тим, міжнародно-політична обстановка, що після ерозії біполярності характеризувалась іманентною дискретністю і стохастичністю, завжди грала на користь президенту США [11]. Адміністрація президента спромоглася увести у санкційні документи США так зване право «виняткового випадку» на протигагу позиції Конгресу. Дане положення використовується, коли президент вважає, що дія санкцій шкодить національній безпеці, зовнішній політиці чи економічній діяльності Сполучених Штатів і, керуючись ним, ухвалюється рішення про скасування санкційних заходів [23, с.20]. Диктат президентської політичної волі при визначенні кола санкцій з нерозповсюдження проявляється й у тому, що голова Білого дому має повноваження одноосібно регулювати формат санкційних заходів у відповідних виконавчих актах на підставі отриманої ним інформації від розвідувальних служб, державного департаменту, міністерства фінансів і торгівлі [1].

У принципово новій системі міжнародних координат 30 квітня 1994 р. побачив світ «Акт про попередження ядерного розповсюдження», наступник документу 1978 р., в якому було уточнено цілі американської політики санкцій з нерозповсюдження, конкретизовано самий механізм запровадження санкційних заходів і доповнено їх набір.

Варто вказати, що «Акт про попередження ядерного розповсюдження» 1994 р. передбачає використання широкого набору санкцій проти держав-проліферантів. Зокрема, § 822 п. (а) і (b) «Надання допомоги» містить перелік документів, які скорочують можливості США надавати іноземну допомогу. Мова йде, насамперед, про «Акт про надання іноземної допомоги» (§ 2429 (а) 1961 р. й «Акт про контроль над експортом озброєнь». § 823 «Роль міжнародних фінансових інститутів», зі свого боку, зобов'язує секретаря казначейства проінструктувати представників Сполучених Штатів у світових фінансових організаціях (зазначених у § 701 (а) «Акту про міжнародні фінансові інститути»), аби вони «скористалися своїм правом голосу і перешкодили використанню фінансових фондів... для придбання ядерних матеріалів, розробки, зберігання чи використання будь-якого ядерного вибухового пристрою державою, що не володіє ядерною зброєю» [15]. § 824 (d) доповнює коло санкційних заходів за рахунок уведення заборони на проведення операцій з урядовими фінансовими фондами США (п. 1 (А)); заборони виступати їх депозитарієм (п. 1 (В)); обмеження комерційної діяльності в США (п. 2). § 825 забороняє здійснення операцій з американським Export-Import Bank [15].

Накопичений негативний дипломатичний досвід застосування санкцій з метою недопущення поширення ядерної зброї, як наприклад, у випадку з Іраном, Іраком, Північною Кореєю диктували появу нового тренду в американській санкційній стратегії, а саме – переходу до концепції її адресного використання, тобто модифікації санкцій до конкретного міжнародного актора. У результаті, конфігурація санкційних заходів відносно Іраку, Ірану, Лівії, Північної Кореї, згодом, і Сирії була уточнена і доповнена в таких документах «Акті з ядерного нерозповсюдження відносно Іраку та Ірану» (1992 р.), «Акті про санкції проти Ірану та Лівії» 1996 р., «Акті з нерозповсюдження відносно Ірану» (2000 р.), «Акті про санкції проти Ірану» (2006 р.), «Акті про відповідальність Сирії і відновлення суверенітету Лівану» (2003 р.), «Акті про консолідовані санкції відносно Ірану, Північної Кореї і Сирії» (2011 р.), «Акті про санкції проти Сирії» (2011 р.) тощо.

Пояснюючи важливість запровадження адресних санкцій з нерозповсюдження, президент США Б. Клінтон заявив у Палаті представників: «Що завжди відбувається, коли документами передбачається автоматичне застосування санкцій, так це те, що виконавча влада зазнає неймовірного тиску і за таких умов заздалегідь «добирає» факти відносно того, що відбувається. Це не те, що ви хочете. Чого ви дійсно прагнете, так це дозволити президенту діяти гнучко при накладанні санкцій, проявляти обережність і більш прийнятно реагувати [на ситуацію]» [20].

Перехід до адресної політики санкцій з нерозповсюдження і розширення повноважень президента в її імплементації з ентузіазмом сприймався і розвідувальними службами США. За словами тодішнього директора Центру з нерозповсюдження зброї масового знищення ЦРУ Г. Елера, «з точки зору окремих посадовців у виконавчій владі, нормативно-правова база США по санкціям є недостатньо гнучкою для політиків, адже у разі підтвердження передачі технологій, вони мають як накладати санкції, так і гарантувати їх скасування. На їх думку, кожний з даних кроків не відповідає у повній мірі інтересам США, обмежує можливості врегулювання через переговори. [Автоматичне] запровадження санкцій здатне підірвати політичні ініціативи і в інших напрямках. Це є серйозною дилемою для політиків» [16].

Доцільно підкреслити, що республіканська адміністрація Дж. Буша мол. розглядала адресну політику санкцій у державах «вісі зла» як ключовий інструмент протидії ядерному розповсюдженню і боротьби з міжнародним тероризмом. Про це свідчить як нормативна база США того часу, так й динаміка запровадження примусових заходів у 2001-2008 рр.

Президент Дж. Буш мол. з цього приводу заявив: «Ми повинні бути готовими, аби зупинити держави-ізгої та їх терористичних клієнтів перед тим, як вони будуть здатні загрожувати чи використовувати зброю масового знищення проти Сполучених Штатів, наших союзників і друзів... Поєднання держав, які є спонсорами тероризму і тих, що прагнуть набути ЗМЗ змушує нас так діяти» [19, с.61-62]. Зі свого боку, віце-президент Д. Чейні в 2003 р. наголошував: «У світі після 11 вересня ... ми не можемо надалі покладатися на старі ... доктрини. Як ми можемо стримати бажання «держав-ізгоїв», які водночас є спонсорами тероризму, набути зброю масового знищення? Як можна стримати терористів, які не мають нації, аби оборонятися... Ці проблеми визначатимуть нову еру в американській зовнішній політиці» [5]. У результаті, політика Сполучених Штатів у сфері ядерного нерозповсюдження стала спиратися на концепцію «стримування через заборони», аби не допустити потрапляння ЗМЗ до «держав-ізгоїв» і позбавити їх будь-яких можливостей отримати ЗМЗ і вигод від її набуття [19, с.62].

У Національній стратегії боротьби проти поширення зброї масового знищення 2002 р. відзначається, що санкційні заходи «можуть бути важливою складовою... стратегії боротьби з розповсюдженням ЗМЗ» [13]. У документі також підкреслюється, що адміністрація президента бере курс на втілення «політики санкцій, аби інтегрувати її у ... загальну зовнішню стратегію

і надалі разом із Конгресом упорядкувати і вдосконалити існуючі документи у сфері застосування санкцій» [13]. Коментуючи підхід американського керівництва до політики санкцій з ядерного непоширення, Дж. Болтон, тодішній заступник секретаря державного департаменту США з контролю за озброєнням і міжнародної безпеки, у своїй доповіді Конгресу заявив: «Економічний тиск або санкції є необхідним інструментом у політиці нерозповсюдження. Завпровадження санкцій або навіть одна погроза їх уведення здатна послугувати стимулом для зміни поведінки держав» [4].

Аналіз епізодів використання санкцій адміністрацією Дж. Буша мол. дає підстави стверджувати, що Сполучені Штати апробували адресні санкції з нерозповсюдження у більш широкому зовнішньополітичному контексті як технологію зміни/повалення авторитарного режиму у цільовій країні за відсутності позитивного результату в переговорах про згортання нею ядерної програми. Базовий принцип дії таких санкцій як способу ядерного нерозповсюдження може, таким чином, визначатися крізь призму внутрішньополітичного транзиту цільової держави. Зміна репресивного режиму, за вказаною логікою, автоматично мала задовольняти первинну мету такої концепції санкційної політики – протидіяти горизонтальному ядерному розповсюдженню через згортання ядерної діяльності цільової країни, ліквідацію її ядерних об'єктів тощо. Тож терористичні атаки на Сполучені Штати 11 вересня 2001 р. не лише інкорпоровали політику санкцій з нерозповсюдження у стратегію боротьби із терористичною загрозою, але і поєднали її з іншою домінуючою ціллю зовнішньої політики Сполучених Штатів – підтримкою демократії закордоном.

Ідеологом даної санкційної стратегії Білого дому виступив С. Леві, тогочасний заступник міністра фінансів США у боротьбі з міжнародним тероризмом і фінансової розвідки. Його концепція політики санкцій з нерозповсюдження також знайшла широку підтримку К. Райс, Р. Кегена і У. Крістола [7, с.181]. Дана ідея була близькою і тодішньому заступнику міністра оборони США П. Вулфовітцу, котрий наполягав на війні Сполучених Штатів проти держав-спонсорів тероризму, що воліють отримати ядерну зброю [7, с.107]. У своїй промові 23 травня 2005 р. під час засідання Американсько-ізраїльського комітету у зв'язках із громадськістю С. Леві заявив наступне: «установа, в якій я працюю, має коло повноважень, що дозволяють використовувати ... інструменти у боротьбі з загрозами, чи то тероризм, торгівля наркотиками, розповсюдження зброї масового знищення або режими-ізгої, як Іран та Північна Корея». «Ми, – продовжував С. Леві, – зміцнюємо економічні санкції, щоб тиснути на обструкціоністські режими» [2]. А роком потому 6 квітня 2006 р. С. Леві, доповідаючи перед Підкомітетом Сенату з асигнувань, назвав поміж «ключових досягнень» діяльності його відомства за останній рік впровадження згідно із розпорядженням урядових структур «цільових фінансових санкцій проти ... політичних посередників, які причетні до поширення зброї масового знищення» [25].

Внесок у становлення політики санкцій з нерозповсюдження, що передбачала б досягнення денуклеаризації через демократичний транзит, конкретніше, зміну авторитарного політичного режиму в цільовій країні на демократичну систему, зробив Д. Вермсер. Д. Вермсер, який у 2001-2003 рр. був помічником Дж. Болтона, а згодом став радником з національної безпеки віцепрезидента Д. Чейні, у 1999 р. в Американському інституті підприємництва опублікував працю під назвою «Союз тиранії: невдача Америки завдати поразки С. Хусейну». У роботі фахівець запропонував замість стратегії подвійного стримування застосувати концепцію подвійного послаблення. Д. Вермсер, зокрема, пише: «... шийти, якщо звільняться від тиранії, як можна очікувати, кинуть виклик впливу Ірану і революції» [27, с.72-74]. І далі наголошується: «Вільна іракська шийтська громада стане нічним жахом для теократичної Ісламської Республіки Іран» [27, с.78-79].

Отже, проаналізувавши нормативно-правові документи, що регламентують параметри політики санкцій США з ядерного нерозповсюдження, було встановлено, що базовими з них є «Акт про ядерне нерозповсюдження» 1978 р. й «Акт про попередження ядерного розповсюдження» 1994 р., адже у них визначаються повноваження президента і Конгресу США з реалізації санкційних заходів, обумовлюються зовнішньополітичні обставини їх здійснення. До того ж, у ході дослідження було з'ясовано, що політика санкцій США з ядерного нерозповсюдження в своєму еволюційному розвитку зазнала трансформації від концепції всеохоплюючих санкцій до моделі їх адресного застосування, адаптованої до вимог часу і держави-проліферанта.

Бібліографічні посилання:

1. Лукьянова А. Санкции по нераспространению во внешней политике США / А. Лукьянова // Экспорт вооружений. – 2006. – № 6 (ноябрь-декабрь) [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.cast.ru/journal/2006/6_nov_dec_01/

2. Address of Under Secretary Stuart Levey, The American Israel Public Affairs Committee Policy Conference 2005," Department of the Treasury, The Office of Public Affairs, 23 May, 2005;

3. Arms Export Control Act of 1976 – Pubic Law 94-329, 90 Stat. 734
4. **Bolton J.** The Bush Administration's Forward Strategy for Nonproliferation / J. Bolton // US Department of State. – 2006. – October. [Електронний ресурс] Режим доступу: www.state.gov/documents/organization/139638.pdf
5. **Cheney D.** Remarks by the Vice President to the Heritage Foundation [Електронний ресурс] / D. Cheney. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/05/20030501-9.html>
6. **Cohen B.** Banks and the Balance of Payments: Private Lending in the International Adjustment Process / B. Cohen. – Lanham, Md.: Rowman and Littlefield, 1981. – 243 p.
7. **Fayazmanesh S.** The United States and Iran. Sanctions, Wars and the Policy of Dual Containment / S. Fayazmanesh: Routledge, 2008. – 273 p.
8. **Grant J.** Day of Reckoning? Foreign Borrowers May Have Trouble Repaying Their Debts / J. Grant // Barron's. – 1980. – 7 January.
9. **Hippel von K.** Democracy by Force: US Military Intervention in the Post-Cold War World / K. von Hippel: Cambridge University Press, 2000. – 236 p.
10. **Hufbauer G.** Smarter' Sanctions: Updating the Economic Weapons / G. Hufbauer / Paper presented at the Cantigny Conference, Wheaton, Ill., 1997. – 8–9 May.
11. **Hufbauer G.** Economic Sanctions / G. Hufbauer, J. Schott, K. Elliot. – Washington: Institute for International Economics, 2007. – 234 p.
12. Jimmy Carter: Nuclear Non-Proliferation Act of 1978 Statement on Signing H.R. 8638 Into Law The American Presidency Project / [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=30475>
13. National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction // US Department of Defense. – 2002. – 11 December [Електронний ресурс] Режим доступу: [//www.defense.gov/pdf/NMS-CWMD2006.pdf](http://www.defense.gov/pdf/NMS-CWMD2006.pdf)
14. Nuclear Non-Proliferation Act of 1978 H.R. 8638 Library of Congress. – Public Law 95-242, 92 Stat. 120
15. Nuclear Proliferation Prevention Act – Library of Congress. Public Law 103-236, Title VIII, April. 30, 1994, 108 Stat. 507
16. **Oehler G.** Detection and Interdiction of Weapons of Mass Destruction: Intelligence Community Support to U.S. Policy Objectives / G. Oehler. – 1996. – Spring.
17. **Perry G.** Policy Alternatives for 1974 / G. Perry / Brookings Papers on Economic Activity (1), 1975.
18. **Rennack D.** Nuclear, Biological, Chemical, and Missile Proliferation Sanctions: Selected Current Law / D. Rennack: Congressional Research Service, 2005. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL31502.pdf>
19. **Ritchie N.** US Nuclear Policy after the Cold War: Russians, “Rogues” and Domestic Division / N. Ritchie: Routledge, London and New York, 2008. – 240 p.
20. **Sciolino El.** Clinton Argues for ‘Flexibility’ Over Sanctions / El. Sciolino // The New York Times. – 1998. – 28 April.
21. **Seidman W.** Full Faith and Credit: The Great S&L Debacle and Other Washington Sagas / W. Seidman. – District of Columbia: Beard Books, 1993. – 300 p.
22. Senator John Glenn “Senate Passes Major Nuclear Non-Proliferation Bill” news release, Washington, D.C. – 1992. – 9 April.
23. **Speier R.** Nonproliferation Sanctions / R. Speier, B. Chow, S. Starr // RAND, 2001. – 297 p.
24. **Steil B.** Financial Statecraft: The Role of Financial Markets in American Foreign Policy / B. Steil, R. Litan: Yale University Press, 2006. – 224 p.
25. Testimony of Stuart Levey, Under Secretary Terrorism and Financial Intelligence, U.S. Department of the Treasury, Senate Appropriations Subcommittee on Transportation, Treasury, the Judiciary, Housing and Urban Development, and Related Agencies” – 6 April, 2006 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ustreas.gov/press/releases/js4163.htm>
26. The Pressler Amendment and Pakistan's Nuclear Weapons Program. – Senate, 31 July 1992 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.fas.org/news/pakistan/1992/920731.htm>
27. **Wurmser D.** Tyranny's Ally: America's Failure to Defeat Saddam Hussein / D. Wurmser. – Washington, DC: The AEI Press, 1999. – 167 p.